

Tarihin Geleceği

John Lukacs, Çev. Kadir Purde

İstanbul, Ketebe Yayınları, 2022, 146 sayfa, ISBN: 978-625-8094-30-5.

Esen ÖZEREN*

Kitabın tanıtımından önce yazar hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum. Macaristan doğumlu olan John Lukacs, Budapeşte Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun olmuş, aynı üniversitede doktorasını tamamlamıştır. Macaristan'ın komünist bir devlet olacağına netleşmesi üzerine ülkesinden ayrılarak Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmiştir. ABD'de Columbia, Princeton, Chestnut Hill College olmak üzere birçok üniversitede ve kolejde görev yapmıştır. Tarih, tarihçiler üzerine kitap ve makale kaleme alan yazarın, *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, *Hitler ve Churchill Düellosu* ve *Hitler Problemi* eserleri Türkçeye çevrilmiştir.

Tarih, tarihçilik, tarih yazımıyla ilgili birçok eser mevcuttur. John Lukacs ise okuyucuya tarihin yazımı, özellikle tarihin geleceğiyle ilgili farklı bir bakış açısı sunmuştur. Ele aldığımız kitap, yedi bölüm ve alt başlıklardan meydana gelmiştir.

Birinci bölümde yazar, tarihin tanımını ve tarihin yazım sürecini "Tarihçilik" başlığı altında anlatmıştır. Lukacs kitaba "*Tarihin de tarihi var*" söylemi ile başlamış, her şeyin bir tarihî geçmişi olduğunu ifade etmiştir. Lukacs, tarihi, geçmiş ve geçmişin nitelendirmesi olarak tanımlamıştır. Kitapta, ilk dönemlerden itibaren insanların geçmişi merak ettikleri, bilinçli tarih yazımının Antik Yunan ve Roma'da başladığı anlatılmıştır. Tarih bilincinin ve bilinçli tarih yazımının temelleri 17. yüzyılda İngiltere'de atılmış, günümüzde kullanılan *çağ*, *evrim*, *anakronizm*, *yüzyıl*, *kendini bilme* gibi kavramlar bu dönemde ortaya çıkmıştır. Asırlar sonra tarihçilik vakanüvisler yani resmî tarihçilerle diplomalı bir meslek dalı hâline

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum, ikraozeren74@gmail.com

gelmiştir. Lukacs, tarih eğitiminin prens, genç diplomat gibi seçkin kişilere verildiğini, *diplomatik* kavramı ile belgelerin dikkatli incelenmesi ve araştırılmasının kastedildiğini belirtmiştir. Bilim insanları 18. yüzyılda tarihi, edebiyatın bir türü olarak kabul etmekteydiler. 1776 yılında Alman tarihçi August Ludwig von Schlözer, tarihin hikâye anlatıcılığından çok daha fazla anlamı olduğunu, geçmişin kuru ezber yöntemiyle anlaşılamayacağını üzerinde ısrarla durmuştur. Tarihi olayların, olguların sonuçlarını nedenlerle açıklamaya çalışarak tarihi bilimsel zemine oturtmaya çalışmıştır. Schlözer ile Almanya’da profesyonel tarih eğitimi başlamış, kısa sürede Avrupa’ya yayılmıştır. Lukacs, Schlözer’in açtığı yolu başka bir Alman tarihçi Leopold von Ranke’nin tamamladığını yazmıştır. Ranke, birincil ve ikincil kaynakların tespiti, ayrımı üzerinde önemle durmuştur. 19. yüzyılda birincil kaynakların öneminin anlaşılmasıyla arşivler tarihçilerin, araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. 1900’lerin başında ise tarih, Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyolojinin bir dalı olarak kabul edilmiştir.

Yazar, ikinci bölümde “Mesleğin Problemleri” başlığı altında, tarihçiliği meslek edinen kişilerin karşılaştığı sorunları izah etmiştir. Lukacs’a göre geçmişten günümüze ulaşmış her tür eşya, bina, yazılı belge vb. kaynaktır ancak tarihçilerin her belgeyi kanıt olarak görmelerinin ve kullanmalarının doğru olmadığını belirtmiştir. İşinin ehli bir tarihçinin gerçek ve doğru kaynağın peşine düşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yazar, tarihçilik mesleğinin bir diğer sorununu elimize ulaşan kaynaklardan çok daha fazlasının kayıt altına alınmadığı, bunun da tarihin yeniden inşasını zorlaştırdığı yönünde ifade etmiştir. Tarihçilik mesleğinin problemleri arasında sosyal bilim ve sosyal tarihin karıştırılması gelmektedir. Tarih, sosyolojinin bir dalıdır, sosyal tarih ise tarihin bir dalıdır; ikisi birbirinden farklıdır. ABD hegemonyasından sonra dünyada sosyal bilime olan ilgi azalırken, tarihçilerin sosyal tarihe olan ilgileri artmıştır. Elektronik teknoloji hayatımızı kolaylaştırırken bir yandan da yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde, bilim adamının hazırladığı kitap veya makalenin özgün olup olmadığını tespit etmek zorlaşmıştır. Öğrenciler, hazırlamaları gereken dönem ödevlerini belli başlı internet sitelerinden, özellikle *Wikipedi*’den ulaştıkları hatalı bilgilerle hazırlamaktadırlar. Bu durumda öğrencinin bilgisayardaki tüm bilgilerin doğru olduğunu kabul etmesi büyük bir sorundur. İkincisi, sitelerden yapılan ödevler özgün çalışmaların önünü kesmekte, yapılan ödevleri hatalı hâle getirmektedir. Teknolojinin tarihçilik mesleğine bir olumsuz katkısı da belgelerin tahrif edilmesidir. Yazar, belgelerin değiştirilmesini genellikle siyasi nedenlere bağlamış, tarafların kendilerini daha üstün ve masum gösterebilmek amacıyla teknolojik imkânları kullanarak belgeleri tahrif ettiği üzerinde durmuştur.

Yazar, insanların tarihe olan ilgisini üçüncü bölümde “Tarihe Duyulan İştah” başlığı altında açıklamıştır. 1960 yılından itibaren dünyada yeni bir akım ortaya çıkmıştır. İnsanlar geçmişle, özellikle yakın tarihle ilgilenmeye başlamışlardır. Lukacs, modernleşme ile gerçekleşen hızlı değişimin insanların geçmişe olan merakını arttırdığını belirtmiştir. Halkın tarihe olan ilgisini fırsata çeviren basın sektörü popüler tarih dergilerini ardı ardına çıkarmıştır. Tarih dergilerinin içinde kaliteli ve makul derecede doğru bilgi veren makaleler yayımlanmıştır. 1960’lı yıllarda tarih programları, tarihi filmler, belgeseller gösterime girmiş ve oldukça rağbet görmüştür. Dünyada halkın tarihe olan ilgisiyle tarih eğitimi aynı seviyede

ilerlememiştir. Liselerde tarih öğretimi ve üniversitelerde tarih programları siyasilerin ve bürokratların talimatıyla yavaş yavaş azaltılmıştır. 1960'lı yıllarda halkın biyografik eserlere olan ilgisi artmıştır. İnsanlar tarihte olduğu gibi geçmişte yaşamış gerçek insanların hayatlarına çok fazla ilgi göstermeye başlamışlardır. Biyografi yazarları tarihin yazım metodunu taklit etmiş, atıflar yaparak eserlerinin kalitesini artırmışlardır. Son yıllarda ise okuma oranı düşmüştür, bu durum tarih ve biyografi eserlerine de yansımıştır. Yazar okuma oranının düşme nedenlerini televizyon, okullarda kalitenin düşmesi ve yayıncılığın büyük şirketlerin elinde olması şeklinde açıklamıştır.

John Lukacs dördüncü ve beşinci bölümde tarih-edebiyat ilişkilerini “Tarihin Edebiyat Olarak Yeniden-Kavranması” ve “Tarih ve Roman” adlı başlıklar altında değerlendirmiştir. Lukacs, dördüncü bölümde, tarihçilere edebiyat eserlerini okumayı tavsiye etmiştir. Lukacs, iyi bir tarih yazımında, geçmişteki insanları anlayabilmek için tarihçinin edebiyat eseri okuması gerektiğinin üstünde durmuştur. Tarihçi, kelimelerin doğru yazılışını, kelimelerin geçmişte ve günümüzde hangi anlama geldiğini ve kelimelerin tarihsel sürecini takip eder. Tarihçilerin vazifesi hem yazmak hem de öğretmektir, bu sebeple kelimeleri özenle ve dikkatli seçmelidir. Lukacs, tarihî olaylara farklı açılardan bakabilmesi açısından edebiyat eserlerini okumalarının önemini belirtmiştir. Kitabın devamında tarihçi ve romancıyı karşılaştırmıştır: Tarihçi, romancı gibi tarihi kurgulamakta; tarihçi kurguyu gerçek insanların üzerinden gerçekleştirirken, romancı gerçek ve hayalî kahramanlar üzerinden yazma işini gerçekleştirmektedir. Romancı eserini tamamlayıp okuyucunun beğenisine sunarken, tarihçi kurgusunu belgelerle ispatlamak zorundadır. Lukacs, tarihçilerin roman okumalarının dönemin ruhunu, kıyafetlerini, ev döşemelerini, silahlarını vb. anlamak açısından önemli olduğunu öne sürmüştür. Yazar bu bölümde tarihî romanlara ve eserlere örnek vermiştir.

Altıncı bölümde “Mesleğin Geleceği” başlığında yazar, gelecek hakkında iyimser olmamasının nedenlerini anlatmıştır. Halkın tarihe ilgisi devam ettiği sürece, birincil kaynakların kullanıldığı kaliteli tarih kitapları, çok iyi tarihî romanlar kaleme alınmaya devam etmektedir. Yazar gelecekte ilginin azalacağını öne sürmüş ve bunun kendi fikri olduğunu, değişimin olamayabileceğini de ilave etmiştir. Yazar, tarihçilik mesleğinin gelişimi konusunda iyimser olmamasının nedenini açıklamıştır. Okullarda tarih öğreniminin azalması, öğrencilerin ve ailelerin çok para kazandıracak mesleklere yönlendirilmesi, çok iyi öğrencilerin dahi az kitap okumalarını bu nedenler arasındadır. Para kazanmayı hedef alan yayıncı şirketler kâr getireceğini düşündüğü kitapları basmaktadırlar. Lukacs eserinde, tarih kitaplarının, özellikle bilimsel eserlerin reklamının yapılmadığından şikâyet etmiştir. Üniversitelerin son yıllarda sosyal bilimlerde yayımlanan eserleri kütüphanesine katma yönündeki eylemleri duraksamış, yazar bu durumu endişe verici olarak tanımlamıştır.

Yedinci bölümde, “Gelenek, Miras, Tasavvur” başlığı altında, 1500-1950 yılları arasında neden Avrupa Çağı ismini verdiğini anlatmıştır. Avrupa 1500'den sonra Coğrafi Keşiflerle birlikte dünyaya hâkim olma sürecine girmiştir. Avrupa, Akdeniz'in yerini alarak tarihin merkezi olmuştur. Avrupa Çağı'nda dünya iki büyük savaş görmüş, ardından Soğuk Savaş damga vurmuştur. Avrupa Çağı'nda bilimde,

kültürde, eğitimde ve birçok alanda ilerleme kaydedildiği gibi tarih bilinci de bu dönemde başlamıştır. Tarihi kayıt altına alma, tarihi yazma ve tarih bilinci 16. Yüzyılda, bilhassa 17. yüzyılda Batı Avrupa'da başlamıştır. Yazar "Yazılı Savunma" adlı son bölümde ise kitabı yazma nedenlerini anlatmıştır.

Sonuç olarak, çeşitli eğitim kurumlarında öğretim üyesi olarak görev yapan John Lukacs, mesleğin içinden biri olarak tarihçiliğe, tarih yazımına ilişkin önemli saptamalarda bulunmuştur. John Lukacs, teknolojinin yanlış ve hatalı kullanımının bilimsel araştırmalar üzerindeki olumsuz etkilerini değerlendirmiştir. Bilgisayar gibi elektronik, teknolojik araçlar son yıllarda müzik, film, oyun amaçlı kullanılırken çok az insan bilimsel araştırma ve yazma gayesiyle kullanmaktadır. Lukacs bütün bu olumsuzluklara rağmen insanların her zaman geçmişe saygı duyduklarını, geçmişi merak ettiklerini, bu sebeple gerçekleri belgelerle sunacak profesyonel tarihçilere her zaman ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. John Lukacs kitabını samimi bir tarzda ve söyleşi havasında kaleme almıştır. Yazarın eserinde tarihçilere ve eserlerine atıfta bulunmasına rağmen kaynakçanın bulunmaması ciddi bir eksikliklerdir. Kitabın bir eksik yönü de dipnotların oldukça sınırlı olmasıdır.